

De arbetslösa i Marienthal – på svenska efter 80 år!

Recenserad bok: De arbetslösa i Marienthal
Författare: Marie Jahoda, Paul F Lazarsfeld, Hans Zeisel
Förlag: Arkiv förlag, Lund (187 sidor), 2014

År 1933 publicerades i Österrike en bok med en titel nästan lika lång som hela boken: ”Die Arbeitslosen von Marienthal, ein soziographischer Versuch über die Wirkungen langdauernder Arbeitslosigkeit, mit einem Anhang zur Geschichte der Soziographie, bearbeitet und herausgegeben von der Österreichischen Wirtschaftspsychologischen Forschungsstelle” (De arbetslösa i Marienthal. En sociografisk essä om följderna av långvarig arbetslöshet, med en efterskrift om sociografins historia, bearbetad och redigerad av Österrikiska ekonomiskpsykologiska forskningsinstitutet). Boken var på 80 sidor och saknade författarnamn. År 1971 publicerades denna skrift för första gången på engelska, 1981 på franska och 2014 kom skriften också på svenska. Dessa senare versioner (liksom tidigare tyska omtryck) publicerades med författarnamn: Marie Jahoda, Paul F Lazarsfeld och Hans Zeisel. Orsaken till att boken publicerades anonymt första gången var att skriften utgavs på ett tyskt förlag, strax efter Hitlers maktövertagande, och förlaget förutsåg svårigheter om judiska namn skulle pryda omslaget.

Författargruppens medlemmar var alla socialistiska aktivister i Wien,

men med tämligen olika bakgrund. Marie Jahoda var psykolog, Paul F Lazarsfeld matematiker och Hans Zeisel jurist. Denna trio drev dock tillsammans ett privat forskningsinstitut som i huvudsak ägnade sig åt marknadsforskning. För en utomstående kan detta te sig som en paradox, men ur ett austro-marxistiskt perspektiv var denna typ av undersökningar betydelsefulla då det var en del av kartläggningen av hur arbetarklassen integrerades i marknadssamhället.

Genom sitt arbete i forskningsinstitutet hade gruppen goda kunskaper om olika typer av undersökningsmetoder, vilket kom väl till pass då de genomförde studien. Förutom kärntruppen engagerades flera personer i själva fältarbetet – enligt Lazarsfeld deltog även en viss Bruno Kreisky i arbetet (politisk flykting i Sverige 1939-46, senare ordförande för det socialdemokratiska partiet i Österrike och under åren 1970-83 Österrikes förbundskansler).

För arbetslöshetsforskare och sociologer är detta förstås en klassiker (ungefär som Faris och Dunhams epokgörande studie ”Mental disorders in urban areas” från 1940). Men finns det anledning att översätta denna skrift till svenska 80 år efter den

första publiceringen?

Svaret är ett obetingat ”ja”. Inte bara för att den är ett inträngande reportage om hur arbetslösheten slår i en liten by när ortens enda arbetsgivare läger ner verksamheten, utan också för att den är en utmärkt illustration över nya metoder att undersöka sociala förhållanden – det författarna kallar ”sociografi”.

Den svenska utgåvan (förtjänstfullt översatt av Svenja Hums från det tyska originalet) innehåller förutom själva boken också ett förord av Christian Fleck och ett efterord av Paavo Bergman, som placerar skriften i en vidare kontext.

Men varför tog det så lång tid innan boken blev översatt till engelska (nästan 40 år)? Den svenska fördröjningen är kanske mindre intressant än den engelska. När Marie Jahoda, som var huvudförfattare till själva boken, var i Sverige på 1980-talet dristade jag mig till att fråga henne om orsaken till fördröjningen. Hon sa att Paul Lazarsfeld varit emot en översättning till engelska. Orsaken skulle vara att han, som blivit berömd genom avancerade matematiska modeller inom sociologin, tyckte att Marienthalboken var litet för simpel rent metodologiskt och möjligen kunde försämra hans rykte.

Frågan är dock om den historiebeskrivningen stämmer. Samma år som boken kom ut, dvs. 1933, fick Lazarsfeld ett stipendium till USA där han snabbt avancerade till en av de ledande sociologerna. Redan efter ett par år hade han översatt boken till engelska, men den kom aldrig ut då den inte bedömdes ha något intresse för den amerikanska publiken. Det är för-

stås möjligt att hans tveksamhet till att publicera boken på engelska tilltog sedan han gjort sig ett namn inom den matematiska sociologin; Marienthalboken pekade ju åt ett helt annat håll. De före detta makarna Jahoda-Lazarsfeld (gifta mellan 1926 och 1934) hade kanske lite olika synpunkter på fördröjningen.

Boken är hållen i en berättande stil. Så här inleds avsnittet med rubriken ”Det håglösa samhället”:

Nu när vi känner till Marienthals historia och den rådande ekonomiska situationen är det dags att ta plats i själva byn där livet tycks präglas av håglöshet och enformighet. Redan vid vårt första besök får vi en bild av monotoni och stagnation, som vi kommer att få bekräftad otaliga gånger under undersökningens gång. Här lever människor som har vant sig vid att äga mindre, göra mindre och förvänta sig mindre än tidigare. (sid. 81)

Det finns inga referenser till andra vetenskapliga arbeten. Innehållet rörande arbetslösheten är förstas ordet för läsaren. Man kan konstatera att mycket av det som här publicerades för första gången, sedan har bekräftats av ett stort antal studier. Här finns bl.a. distinktionen mellan arbetslöshetens olika faser obruten, resignerad, förtvivlad, apatisk, som Eisenberg och Lazarsfeld några år sedan skulle publicera i en separerat artikel på engelska. Man skriver också att ”... i takt med att fattigdomen ökar upphör medlemskapet i föreningar att vara en ideologisk fråga för att istället bli en ekonomisk angelägenhet.” (sid. 86-87)

Den metodologiska sidan är minst lika intressant. Här föregriper författargruppen, åtminstone för europeiskt vidkommande, metoder som senare skulle bli allmänt förekommande inom sociologin och angränsande discipliner. Förutom rent statistiska sammanställningar, vars antal är begränsade, använde man sig av en rad mått som i dåtidens värld betraktades som ovanliga: man mätte frekvensen lån på biblioteket, gånghastigheten på gatorna, innehållet i skolelevernas uppsatser, man startade läkarmottagning som tillät insamlade av information och man ordnade också en yrkeskurs i tillskärning som gav möjligheter att nå information om byns invånare. Man intervjuade familjer och bad dem föra kassabok. Utan att ordet används består analysen i många delar av något slags triangulering mellan data insamlade på olika sätt.

Resultatet av studien är sådant som vi känner igenom från många andra undersökningar gjorda långt senare. Erfarenheterna från Marienthal var också den grund, kompletterad med annan forskning, på vilken Marie Jahoda byggde sin teori om arbetets latentfunktioner, dvs. den modell som säger att förutom ekonomisk försörjning så har arbetet också fundamental betydelse för vår status och självuppfattning, våra sociala kontakter, vår tidsuppfattning och vår integration i samhället.

Boken slutar med följande mening – en förhoppning som tyvärr ännu inte besannats:

”Vi kom till Marienthal som forskare och lämnade orten med en enda önskan: att den tragiska möjligheten att genomföra en likenande studie snart ska vara borta för gott”. (sid. 138)

Urban Janlert

Professor i folkhälsovetenskap
Umeå universitet
urban.janlert@umu.se